

TÜRKÇE'DE EMPERYALİZM LİTERATÜRÜ IMPERIALISM LITERATURE IN TURKISH

Arş. Gör. Lütfi Sunar

İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Sosyoloji Böl.

Özet: Emperyalizm kavramı, bir millet veya topluluğun diğeri üzerine doğrudan veya dolaylı, siyasî, ekonomik, kültürel veya söylemsel egemenliğini ve baskısını ifade etmektedir. Emperyalizm 'ötekinin' bağımsız siyasî, hukukî ve iktisadî varoluş hakkının ortadan kaldırılmasına dayanır. Diğer pek çok anahtar kavramda olduğu gibi emperyalizmin kullanımında da bir karışıklılık söz konusudur. *Emperyalizmin bütün bir tanımının olmaması bu fenomenin entelektüel anlamda parçalanmasıyla sonuçlanmıştır.* Bu parçalanmayı Türkçe'deki emperyalizm üzerine güncel literatürde de müşahede edebilmekteyiz. Genel emperyalizm literatüründeki sorunlara ek olarak Türkçe'de kavramın kullanımı ve literatürde ele alınma biçimi ile ilgili ciddi sorunlar mevcuttur. Bu sorular kavramın yüzeysel, konjonktürel ve gelişigüzel kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu makalede Türkçe'deki emperyalizm literatürü genel olarak değerlendirilmekte ve 2000 sonrası literatür özel olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emperyalizm, emperyalizm literatürü, kavramların kullanımı

Abstract: Imperialism implies political, cultural, economical and narrative dominance of one nation over the other(s). It bases on the removal of the rights of economic, political and legal presence of one nation. But, as it is in many other notion there is a broad confusion in the usage of imperialism as a tool of analysis. Since there is not a common shared description of imperialism there is a disruption of the meaning of it. In addition to this general confusion, there are some special problems in the imperialism literature in Turkish. These problems source from the shallow, conjectural and random usage of the term. In this article imperialism literature in Turkish is evaluated generally and the literature after 2000 is focused specially.

Key Words: Imperialism, imperialism literature in Turkish, notions

Kavramların kullanılışı aslında olguların nasıl bir toplumsallık içinde yaşandığını ve/veya algılandığını da göstermektedir. Kavramların bir macerası olduğu gibi, sahipleri de vardır. Kavramlar bir belirginlik oluşturabileceği gibi belirsizliğin de bir aracına dönüşebilirler. Bu da kavramların nasıl alınıldığı

ve nasıl kullanıldığıyla ilintilidir. Kavramlarla ilgili sorunlar Türkiye'nin entelektüel hayatında sürekli belirleyici olmaktadır. Özellikle popüler hale gelmiş olan kavramlar zamanla herkesin farklı şeyleri anlatmak üzere kullandığı bir araca dönüşmektedir. Bunun ana nedeni canlı bir entelektüel ortamın olmayışıdır. Bunu şöyle bir metafor üzerinden anlatabiliriz: İngilizce'de (latineden kaynaklanarak) kavram kelimesinin karşılığı "concept" ile döllenmek anlamına gelen "conception" arasındaki köken bağı bir kavramın ortaya çıkışını bir sürecin mahsülü olması gerektiğini işaret etmektedir. Fakat günümüz Türkiye'sinde düşünce hayatı genellikle ithal kavramlar üzerinden işlediği için kavramlar çok kavranmadan dolaşıma girmektedir. Bu da kavramların belirsiz ve tutarsız kullanımlarına kapı aralamaktadır.

Emperyalizm de benzer pek çok kavram gibi Türk entelektüel dünyasında içine ne koyulsa alan ve "her şeyi" açıklayan bir "çuval kavram"a dönüşmüştür. Bu şekilde sihirli bir görünüm kazanmasıyla birlikte aslında bağlamından kopmuş ve anlamsızlaşmıştır. Bu noktada Türkiye'deki cari emperyalizm literatürü emperyalizmi açıklamaktan ziyade onu anlamanın önünde bir engel olmaktadır. Bu bağlamda bu makalede Türkçe'deki 2000 sonrasında yayımlanan kitaplar üzerinden emperyalizm literatürü değerlendirilmektedir. İncelemeye başlığında emperyalizm kelimeleri geçen kitaplara ek olarak sömürgecilik ve küreselleşme gibi ilintili alanlardaki ilgili çalışmalarda dahil edilmiştir.

Bir Kavramın Serencamı

Emperyalizm çözümlenmeleri 19. yüzyılın sonundan başlayarak dünya siyasetini ve ekonomisini anlamlandırmada bir analiz çerçevesi olarak ortaya çıktı. Özellikle eleştirel bakışın bir eseri olarak emperyalizm 19. yüzyıl sonunda değişen uluslararası siyasi ve iktisadi koşulları açıklamak üzere ortaya atıldı. Emperyalizm literatüründe emperyalizm ile ilgili yoğun bir dönemselleştirme, tanımlama ve emperyalizmi sömürgecilikten ayırıştırma çabaları mevcuttur. Zira, sömürge sözcüğü, Avrupa dillerindeki karşılığıyla koloni, metropol ülkeye bağlamak üzere bir başka memlekette yerleşilen yer demektir. Sömürgecilik ise, yeni topraklar ele geçirme, sömürgeci yayılmacılık anlamına gelir. Kapitalizm ile birlikte sömürgecilik, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla uzanan ticari kapitalizm (merkantilizm) döneminde, özellikle coğrafi keşiflerde ve deniz aşırı

toprakların fethinde somutlandı. Bu yayılcılık, sömürgeleştirilen ülkenin zengin hammadde kaynaklarına el konulması, metropol ülkenin fazla nüfusunun bu yeni topraklara yerleştirilmesi üzerinde yükseldi. Emperyalizm ise modern iktisadi ve siyasi koşulların konsolidasyonu üzerinden modern bir hakimiyet biçimidir. Emperyalizm derinleştirilmiş ve sistemleştirilmiş bir sömürgeciliktir. Bu yönüyle sömürgeciliği aşar, işgalin veya fethin ötesinde bir sömürü anlayışı geliştirir. Bu ancak kendisini mümkün kılacak aletlerin, iktisat, siyaset ve yönetim tekniklerinin gelişimi mümkün olmuştur. Bu anlamda modern ulus devletin ve kapitalizmin kendi içindeki evrimlerinin bir aşamasını temsil eder. İmparatorluklar eski olsa da, emperyalizm yeni bir olgudur.

Yukarıda bahsedildiği üzere XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar kesintisiz bir şekilde boyun eğdirme anlamına gelen klâsik sömürgeciliği XIX. yüzyılın sonundan itibaren kendini gösteren emperyalizmden ayıran pek çok nokta vardır. Fakat yine de aralarında bir bağımlılık ilişkisi mevcuttur. Sömürgecilik emperyalizmle yeni biçimlere bürünmüş olsa da kesintiye uğramamıştır. Farklılıkları araştırırken emperyalizmin daha önceki sömürgecilik üzerine inşa edildiğini ve Said'in deyimiyle Avrupalının zihnini ve diğer dünyayla ilişkisini şekillendiren, kültürel olarak sürekli bir görüngü olduğunu unutmamak gerekir; buna ilaveten emperyalizm çağından söz etmek için ona özgü birtakım özellikleri ve tarihî olguları da bulmak, açığa çıkarmak gerekir. Özetle emperyalizm, bir sürecin parçası dahi olsa yeni bir görüngüyü belirlemek için geliştirilmiş yeni bir terimdir.

Böylesi bir ayrımın oluşturulması karşılaşılan olgunun yeni olup olmadığı, nasıl anlaşılması gerektiği ve dolayısıyla nasıl karşı konulacağı ile ilintilidir. Bu sebeple de siyasi ve iktisadi olarak nasıl bir programın geliştirilmesi gerektiğini içeren bir tartışmadır. Mesele tarihsel değil, güncel bir meseledir. Dolayısıyla çözümleme güncel analizlere dayanmaktadır. Bu sebeple de tartışma popüler bir tartışmadır ve genel kavramsallaştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Temel emperyalizm literatüründe de böylesi bir ana tartışma alanı mevcuttur.

Elbette emperyalizm ideolojik bir tartışmanın odağındadır. Bugün emperyalist olmak çok kabul edilmeyen bir olgu olsa da, hatta emperyalist olmakla itham bir nevi hakaret olarak kabul edilse de literatürün olduğu dönemde emperyalizm bir politikanın özel adı olarak kullanılmakta ve bu politikanın

başarıyla uygulanması ile övünülmekteydi. Emperyalizmin aslında bir yaşam biçiminin doğal sonucu olduğu ve emperyalizmi eleştirmenin aslında bu yaşam biçimini eleştirmek anlamına gelmesi gerektiği de açığa çıkmaktadır. Emperyalizmin çılgınca bir yayılma gösterdiği bu dönemde kavram bugünkü kötü namını kazanmıştır.

Bu bağlamda literatürde daha sonra genel kabul görmüş dönemselleştirme ve kavramsallaştırmalardan örnek vermek konuyu biraz daha açacaktır. Marc Ferro, Napoleon Bonaparte'ın Mısır'a yaptığı seferin yeni tip bir yayılcılığa geçişi simgeleyerek emperyalizmi tanımlamak için iyi bir ayırım noktası olduğunu düşünmektedir.¹ George H. Nadel ve Perry Curtis de emperyalizm teriminin, ilk olarak, 3. Napolyon'un agresif siyasetlerini karakterize etmek için XIX. yüzyılın ortalarında İngiltere'de ortaya çıkmış olduğunu söylemektedirler.² Eric Hobsbawm emperyalizm sözcüğünün, ilk kez 1890'lardaki sömürgeci fetihlerle ilgili tartışmalar sırasında siyaset ve gazetecilik jargonunun bir parçası haline geldiğini belirtmektedir. *Hobsbawm*'a göre emperyalizm terimi Britanya'nın siyasal yaşamına ilk kez 1870'lerde girdiyse de söz konusu on yılın sonuna dek uydurma bir deyim olarak görüldü ve ancak 1890'larda genel olarak kullanılmaya başlandı.³ Fredric Jameson Emperyalist dünya sisteminin başlangıcını tam olarak 1884 tarihli Afrika'yı Avrupalı büyük güçler arasında bölüştüren, daha doğrusu bölüşümün kurallarını koyan Berlin Konferansı olarak belirlemektedir.⁴ 1900'lerin başında emperyalizm tartışılan merkezi bir konuya dönüştü. Konu üzerine ilk müstakil eseri veren John Hobson'a göre "herkesin ağzında olan emperyalizm Batı dünyasının güncel siyasasındaki en güçlü hareketi ifade etmek için kullanılmakta"⁵ idi.

¹ Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*, Çev. Muna Cedden, Ankara: İmge Yay., 2002, s.121.

² George H. Nadel & Perry Curtis, *Imperialism and Colonialism*, New York: Macmillan, 1966, s.1.

³ Eric Hobsbawm, *İmparatorluk Çağı*, Çev. Vedat Aslan, Ankara: Dost Yay., 1999, s.71.

⁴ Fredric Jameson, "Modernizm ve Emperyalizm", içinde *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*, Ed. Seamus Deane, İstanbul: Kabalıcı Yay., 1993, s.44.

⁵ John A. Hobson, *Imperialism: A Study*, Michigan: University of Michigan Press, 1967 (Londra, 1938 baskısı), s.xvii.

Emperyalizm analizi özellikle Marxist eleştirinin ve politik pratiğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Zira emperyalizm bahsi, kapitalist sistemin doğası ve aşamaları tartışmalarında ve dolayısıyla Marxist bir küresel devrimin imkanı bağlamında Marxist düşünürlerin ve siyasal önderlerin temel gündemlerindedir. Emperyalizm, kapitalist sistemin doğasını doğru anlama sorunu çerçevesinde kapitalizm ile ilgili kavramsallaştırmalar çerçevesinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda Marx'ın aşama fikrini temele alarak, Hilferding'in "finans kapital" kavramsallaştırması, Rosa Luxemburg'un "sermaye birikimi" kavramsallaştırması, Lenin'in "kapitalizmin son aşaması" ve Buharin'in "dünya ekonomisi" kavramsallaştırmaları Marxist literatürde emperyalizme dair analizleri belirleyen temel klasik çerçeveyi oluşturmuştur. 1950 sonrası yeni Marxist literatürde de "az gelişmenin sürekliliği", "eşitsiz gelişme" gibi kavramlarla ele alınmıştır. Bunun yanı sıra emperyalizme önemli bir milliyetçi eleştiri de mevcuttur. Özellikle sömürgeleşme hareketini yürüten önder kadroların emperyalizm analizleri ve dolayısıyla eleştirileri bu bağlamda sayılabilir. Ancak bu milliyetçi eleştiriler genel bir literatür oluşturmaktan ziyade daha parçalı eleştirel yaklaşımlar oluşturmuşlardır. Diğer taraftan emperyalizme liberal bir eleştirinin mevcut olduğunu, hatta ilk emperyalizm eleştirisinin –Hobson'un- liberal bir eleştiri olduğunu belirtmekte de fayda var. Bu eleştirinin temel kalkış noktası emperyalizmin pahalı ve gösterişli bir iş olduğu ve emperyalist olmayan bir iktisadın daha güçlü olacağı yönündedir. Yaygın olarak rastlanan, daha çok edebi ve sanatsal alanlarda ifadesini bulan hümanist eleştirileri de belirtmek gerekir. Buna göre emperyalizm insanlık namına hoş bir şey değildir ve sona erdirilmelidir. Ancak bütün bunları belirttikten sonra literatürün itici gücünün Marxist eleştiriler olduğunu belirtmeliyiz.

Türkçe'de Emperyalizm Literatürünün Genel Özellikleri

Emperyalizm kavramı Türkiye'de ilk olarak ulusal bağımsızlık savaşı ile ilintili olarak kullanılmaya başlandı. Buna göre kurtuluş savaşı emperyalistlere karşı yürütülen bir yurt savunması savaşıdır. Savaş sonrası yürütülen siyasi, askeri ve iktisadi politikalarda kurtuluşun bu mahiyeti özellikle vurgulanmıştır. Özellikle 1930'lu yıllarda Türk devrimine bir kimlik oluşturma uğraşları çerçevesinde

emperyalizm karşıtlığı sık sık vurgulanmıştır. Bu bağlamda Kadro Dergisi'nin özel yerine vurgu yapmakta fayda var. Kadro Dergisi Kemalizm'i emperyalist dünya sistemine karşı öncü bir ulusal kurtuluş savaşı olarak etiketleyerek emperyalizm eleştirisinin ulusalçı kullanımına zemin hazırlamıştır.⁶ 2000 sonrası ortaya çıkan güncel ulusalçı literatürün de böyle bir zeminden hareketle emperyalizmi kullandığını takip eden bölümde örnekleriyle açıklayacağız.

Emperyalizm en yaygın biçimde sol eleştiri içinde bir analiz ve eleştiri olarak kullanılmıştır. Daha çok batılı Marxist literatürden aktarma bir biçimde Türkçe'de sol aydınlar tarafından tartışılmaya başlanan emperyalizm özellikle Türkiye'de sol mücadelenin kendini konumlandırma arayışının bir parçasıdır. Bu bağlamda emperyalizm analizi uluslararası bir mesele olduğu kadar iç siyasete dar tartışmaların da bir parçasıdır. Sol eleştiride özellikle Lenin'in analizi merkeze oturtulmuş ve ortodoks bir anlayış geliştirilmiştir. Yeni sol eleştirilere kapının ancak kısmen 1980'lerde ama ağırlıklı olarak 1990'larda açıldığını görmekteyiz. Bu da solun kendi içinde geçirdiği evrimlerin bir parçası olarak gündeme gelmiştir.

Türkiye'de emperyalizmle ilgili literatürü oluşturan bir başka kesim ise –sayıca az olsa da- sağ-muhafazakar kesimdir. Bu literatürde emperyalizm daha çok kültürel konular ve modernleşme ile ilintili bir şekilde incelenmiştir. Emperyalizmin doğası ve gelişimi üzerine kapsamlı analizleri içermeyen bu literatürde daha çok emperyalizmin sonuçları sorgulanmış ve kültürel olarak batı etkisi ile eş tutulan emperyalizmden kurtulma yolları aranmıştır.

Türkçe literatürde emperyalizm ile ilgili genel olarak göze çarpan en önemli olgu, ilginin dönemsel olmasıdır. Örneğin Türkiye'de sol hareketin yükselişte olduğu 1960-1980 arası emperyalizm üzerine onlarca kitap üretilirken, 1980 ve 1990'lar'da ise emperyalizm konusu ilgi çeken bir konu olmamıştır. Özellikle 1990'larda geçmiş dönemde emperyalizmle ilintili olarak ele alınan konuların emperyalizm başlığı altında değil de neoliberalizm, yeni dünya düzeni ve küreselleşme gibi başlıklar altında ele alınması da emperyalizmin popülerliğini kaybettiğini göstermektedir. Bu dönemde Doğu Bloku'nun çöküşü ve Batı Bloku'nun 90'lı yıllar boyunca küreselleşme ile yumuşak açılım politikaları

⁶ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Lütfi Sunar, "Kadro Hareketi ve Türk Devlet İdeolojisi'nin Oluşumu", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2004 (3), İstanbul, pp. 511-526

sadece bizde değil, tüm dünya literatüründe emperyalizme karşı bir ilgi azalmasını getirmiştir. Ancak özellikle 11 Eylül sonrası ABD siyaseti, Afganistan ve Irak işgali, Büyük Ortadoğu Projesi ve Amerikanın İmparatorluk siyaseti uygulamaya başlaması emperyalizmi yeniden popüler bir konuya dönüştürmüştür. Örneğin benim emperyalizm üzerine yüksek lisans tezi yazdığım 2003 senesinde başlığında emperyalizm kelimesi geçen ya da emperyalizmle ilgili piyasada bulunabilen kitap sayısı bir elin parmaklarını geçmezken bu makaleyi kaleme aldığım 2007 sonunda basit bir tarama ile 200'ün üzerinde kitap bulunmaktadır. Bu da emperyalizme olan ilginin dönemsel olduğunu göstermektedir.

Emperyalizmle ilgili literatürde göze çarpan diğer bir özellik ise kuramsal konuların güncel politik konulara nazaran daha az yer tutmasıdır. Özellikle 2000 sonrası yayımlanan kitaplar güncel pratik-politik konular ekseninde kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra teorik konulara daha az yer ayrılmıştır. Bunun nedeni emperyalizm Türkiye'de derinlikli bir şekilde anlaşılmasıdır. Özellikle işgal söz konusu olduğunda emperyalizm gündeme getirilmekte ancak daha sistematik bir analiz kendisine yer bulamamaktadır.

Bu özelliği tamamlar nitelikte çeviri sorununda da bahsetmek gerekmektedir. Emperyalizmle ilgili teorik ve tarihsel analizler genellikle çeviridir. Aslında bu Türk düşüncesinde ve akademisinde rastlanan en genel temayüllerden biridir. Zira Türk düşüncesi çeviriler üzerinden kendisine gündem oluşturmakta fakat bu gündeme özgün bir katkı sunamamaktadır. Emperyalizmle ilgili yapılan çevirilerin karakteri, menşei ve konusu da yukarıda bahsedilen dönemsellikle ilişkili bir şekilde değişmektedir. Örneğin 2000 sonrası Latin Amerika üzerine veya Latin Amerika menşeli kitapların daha fazla çevrildiği göze çarpmaktadır. Bunda dünya sol hareketi güç kaybederken Latin Amerika solunun güçlenmesinin payı çok yüksektir. Ya da Irak'ın işgalinin bir anda Ortadoğu üzerinden bir literatür oluşumunu sağlamıştır. Böylece aslında emperyalizm entelektüel bir gündemin parçası olarak değil, ithal bir düşüncenin bir parçası olarak gündeme gelmekte ve dolayısıyla da bir muhayyile oluşturmadan yüzeysel bir tartışmaya dönüşmektedir. Böylesi bir tartışma biçiminin en önemli sonucu kavramın popülerleşmesi fakat buna mukabil içinin boşalmasıdır.

Bu popüler bakışın etkisiyle emperyalizmle ilgili yerli kalemlerce üretilenler aslında emperyalizmi ele alan kitaplar olmayıp, başka konuların “emperyalizm çuvalına doldurularak” incelenmesinden ibarettir. Bu da emperyalizm kavramının Türk akademisi ve entelektüel camiası tarafından anlaşılmadığını göstermektedir. Güncel olayların emperyalist dünya siyaseti ve iktisadı ile alakalı olması elbette söz konusu olabilir. Ancak alakalı alakasız tüm olayları emperyalizm kavramı ile açıklamak emperyalizmi kendine has anlam ve referansları olan bir olgu ve kavram olmaktan çıkarmaktadır. Böylesi bir anlaşılmanın sebepleri üzerinde düşünmek de gerekmektedir. Çünkü benzer bir durum pek çok kavram için geçerlidir; ve bu bizim başlangıçta belirttiğimiz kavramların alınması ve üretilmesi süreciyle yakından ilişkilidir.

Türkiye’de Güncel Emperyalizm Literatürünün Değerlendirmesi

Bu bölümde Türkçe’de 2000 sonrası yayımlanmış ya da yeniden yayılanmış olan güncel telif ve çeviri emperyalizm literatürü emperyalizme bakış açılarına göre değerlendirilmektedir. Bu bağlamda literatürü şu altı genel sınıf altında incelenebilir: *Kuramsal kitaplar, tarihsel kitaplar, küreselleşme, neo-liberalizm ve emperyalizm ile ilgili kitaplar, ulusalcı perspektiften yazılmış kitaplar, güncel-popüler kitaplar.*

Kuramsal Kitaplar

Emperyalizme kuramsal ilgi aslında onun nedenleri, gelişme süreçlerinin yanı sıra emperyalist sistemin/devletlerin gelecekteki konumlarını da ele almaktadır. Emperyalizmin temel mahiyetini belirlemek aslında ona karşı geliştirilecek tavrı da belirlediği için stratejik bir noktadır. Emperyalizmle ilgili temel çerçevenin belirlenmesinde Marxist analizler merkezi bir yer tuttuğu için emperyalizm kuramı neredeyse Marxist eleştirinin kendisini en çok tekamül ettirdiği nokta olmuştur. Marxist analizler her ne kadar temel noktalarda birleşseler de Marxist kuramdaki dönemsel değişimler emperyalizm kavrayışına da yansımıştır. Bunun yanı sıra genel emperyalizm literatüründe liberal ve Marxizm’den etkilenmekle beraber ulusalcı perspektiften geliştirilen kuramsal bir zeminden söz etmek mümkünse de bunun Türkiye’ye pek yansımadığı göze çarpmaktadır.

Diğer taraftan yayımlanan eserlere şöyle bir göz atıldığında Türkiye'de yapılan çalışmalarda emperyalizme dair kuramsal bir perspektifin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu sadece yayımlanan kitaplarda değil aynı zamanda doktora ve yüksek lisans çalışmalarında da göze çarpan bir olgudur. Bu noktada içselleştirilmemiş bir kavramla kuramsal bir çalışma yapmanın mümkün olmadığını belirtmeliyiz. Buradan hareketle çeviri eserlerdeki kuramsal perspektifin Türk düşünce hayatında pek gündeme alınmadığını söylemek mümkün.

Vladimir İlyiç Lenin, Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması

Şüphesiz emperyalizmle ilgili en etkin eser Lenin'in *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı kitabıdır. Lenin'in eseri kuramsal analizinin derinliğinin yanı sıra pratik politik mücadelede de başarıyla uygulanmış bir ekonomi-politik yaklaşımı bünyesinde barındırması da bu etkinliğin bir sebebidir. Lenin özellikle Hilferding'in geliştirmiş olduğu finans-kapital yaklaşımını kendi analizlerinin temel kalkış noktası olarak almış ve emperyalizmin kapitalizmin son aşaması olduğunu göstermeye odaklanmıştır.

Emperyalizm: Kapitalizm'in En Yüksek Aşaması 1916'da kaleme alınmış bir kitapçık olup ancak devrim sonrasında neşredilebilmiştir. Lenin'in amacı 'kapitalist gelişimin son aşaması' olarak nitelendirdiği emperyalizmin ilkesel ekonomik özellikleri arasındaki bağlantıyı mümkün olduğunca kısa ve anlaşılır bir biçimde göstermektir. Lenin için emperyalizmin birden fazla yüzü vardır ve bunlar tarihî gelişimin değişik aşamalarının ürünüdürler. Lenin, kitapta kapitalizmin geç on dokuzuncu yüzyıl ve erken yirminci yüzyılda nasıl genişleyebildiğini gösterir. Bununla birlikte Lenin dünya savaşı'nın kapitalizmin doğrudan sonucu olduğunu ortaya koymaya çalışır. Diğer taraftan 1890'dan beri Marx'ın kapitalizm analizlerinin yanlış olduğunu ve kapitalizmin yok edilmesini gereksiz kılacak yavaş reformların başarılı olabileceğini savunan revizyonistlerin yanıldıklarını göstermek kitabın diğer bir önemli amacıdır. Birinci Dünya Savaşı sömürgeci yayılcılık ile emperyalizm arasında görülen ayrıma artık kesin bir son vermişti. Lenin emperyalizmi çözümlerken *Tekelci kapitalizm, kapitalist ülkeler arası rekabet, Birinci Dünya Savaşı'nın niteliği ve dönemin devrim olanakları* gibi bazı noktalar üzerine eğilmiştir. Lenin'e göre kapitalizm genişledikçe hammaddeye olan ihtiyaç artar ve rekabet sertleşir.

Böylece dünya çapında hammadde arayışı alevlenir ve sömürge elde etme mücadelesi amansızlaşır. Buna sebep olansa sermaye ihracının zorunlu olmasıdır.

Lenin'e göre kapitalist üretim tarzı, üretimi hiç durmadan genişletecek bir birikim eğilimidir. Ona göre dış pazarların varlığı zorunludur, çünkü var olan bütün eski üretim tarzlarının tersine kapitalist üretim, esas olarak sınırsız bir yayılma eğilimi göstermektedir. Diğer taraftan emperyalizm kapitalistler ve diğerleri arasında eşitsiz bir mücadeleye dayandığı için eşitsiz gelişimi doğurmuştur. Lenin'e göre emperyalizm genel olarak kapitalizmin temel özelliklerinin doğrudan devamı ve gelişimi olarak ortaya çıkmaktadır. Emperyalist evre üretimin yapısındaki ve kapitalist tarzın işleyişindeki değişiklikler dolayısıyla kapitalizmdeki gelişiminin kaçınılmaz sonucudur. Kapitalizmin serbest rekabet evresindeki dışa yayılma biçimi olarak emtia ihracı tekeli kapitalizm aşamasında yerini gittikçe sermaye ihracına bırakmaktadır. Zira sermaye gittikçe merkezîleşmekte ve yoğunlaşmaktadır. Sanayinin yoğun gelişimi ve üretimin gittikçe daha büyük işletmelerde son derece hızlı yoğunlaşma süreci, kapitalizmin en belirgin özelliklerinden birini meydana getirmektedir. Bu süreçte, ekonomik bakış açısından en önemli olgu, kapitalist serbest rekabetin yerini kapitalist tekellerin almasıdır. Lenin'e göre Emperyalizmi, mümkün olan en kısa biçimiyle tanımlamak gerekseydi, kapitalizmin tekeli aşaması demek gerekirdi. Özet olarak Lenin emperyalizmin henüz solmamış ama solmakta olan, henüz ölmemiş ama ölmekte olan kapitalizmi temsil ettiğini düşünmektedir.

Lenin'in eserinin Türkçe'de pek çok çevirisi mevcuttur. Sol Yayınları, Evrensel Basım Yayın, İnter Yayınları, Sosyalist Yayınlar, Bilim ve Sosyalizm Yayınları değişik başlıklarla (Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Emperyalizm: Kapitalizmin Sonuncu Aşaması, Kapitalizmin Son Aşaması: Emperyalizm) Lenin'in eserini çevirmiş ve basmıştır. Eserin bu kadar yaygın bir şekilde çevrilmesinin arka planında Lenin'in yukarıda belirtilen politik konumundan kaynaklanmaktadır. Ancak bir başka etken de Lenin'in son derece karmaşık kuramsal bir konuyu çok basit ve yalın bir şekilde ele alabilmesidir.

Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, Nikolay Bukharin

Bukharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* adlı eseri 1915-17 yılları arasında kaleme almıştır. Temel tezlerinde Lenin'in eserine paralellik gösteren eser 1929 yılında İngilizce'ye çevrilmiştir. Kitabın Türkçe'de biri Spartaküs Yayınları (İstanbul, 1996, 158 s.) tarafından diğeri Bağlam Yayınları (İstanbul, 2005, 183 s.) tarafından yapılan iki çevirisi mevcuttur. Lenin'den sonra 'den sonra uluslar arası sosyalist hareketin ideoloğunu üstlenen Bukharin eserinde Hilferding'in gelişmiş kapitalist ülkeler içinde geliştirdiği tezleri, dünya ekonomisinin dönüşümü teorisine dönüştürmüştür. Bukharin, Marx ve Luxemburg'un kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararasılaştırılması analizleriyle Hilferding'in finans sermayesi bloklarının oluşumu analizlerini temel alarak emperyalizmin bir dünya ekonomisi yarattığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan Bukharin'e göre bir işgal/fetih politikasının emperyalizm sayılabilmesi için ancak finans sermayesinin bir uygulaması olması gerekmektedir. Zira ona göre emperyalizmin ancak finans sermayesi tarafından takip edilebilir. Bukharin'in dünya ekonomik yapısının yeniden şekillenışı çerçevesinde yaptığı emperyalizm tanımı daha çok Lenin'in teorisinin tamamlanması ve Hilferding'in finans sermayesinin rolünün dünya ekonomisine pratik bir uygulaması olarak kalmaktadır. Ne varki bu açıdan son derece önemli bir teorik yaklaşım olan Bukharin'in dünya ekonomisi olarak emperyalizm yaklaşımı çok özgün yeni açılımlar ortaya koymamıştır.

Aime Cesaire, Sömürgecilik Üzerine Söylev

Aime Cesaire, emperyalizme karşı ulusal mücadelede sembol olmuş isimlerden biridir. Özellikle Frantz Fanon üzerindeki etkisi sebebiyle daha sonra ortaya çıkacak kolonyal analizlerde merkezi bir yere oturmuş isimlerdendir. Cesaire'in *Sömürgecilik Üzerine Söylev* (Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2005, 190 s.; Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2007, 240 s.) isimli kitabı sömürgeciliğin doğasını tahlil etmekle birlikte emperyalist dünya sisteminin mantığına dair temel bir çerçeve sunmaktadır. Kitap temel olarak sömürgeciliğin oluşturmuş olduğu siyasal ve iktisadi tahribatı ortaya koymakta ve böylece ona karşı geliştirilecek mücadelenin stratejik ana noktalarını ortaya koymaktadır. Temel bir birincil kaynak olan bu eserin Türkçe'ye bu kadar geç kazandırılması üzerinde ayrıca düşünmek gerekmektedir.

John Bellamy Foster, Emperyalizmin Yeniden Keşfi

Son dönemlerde dünya sol hareketleri için önemli isimlerden biri olan John Bellamy Foster'ın *Emperyalizmin Yeniden Keşfi* (Devin Kitap Yayın Dağıtım, İstanbul, 2005, 344 s., Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006, 328 s) adlı eserinden bahsetmek gerekmektedir. Dünyadaki önemli dergilerden birisi olan Monthly Review dergisinin 2000-2005 arası eş-editörlüğünü, 2006'dan itibaren de editörlüğünü yürüten Foster, çevreci sosyoloji, eko-sosyoloji ve politik-ekonomi alanında çalışmaları bulunan önde gelen bir sosyal bilimcidir. Foster'in eserleri derginin de Türkçe'de yayımlanmaya başlamasıyla birlikte yayımlandıktan kısa bir süre sonra Türkçe'ye çevrilmektedir. Emperyalizmin yeniden keşfi adlı eserinde Foster tek kutuplu dünyada ABD'nin konumunu bir imparatorluk olarak görmekte ve onun büyüme yönündeki saldırgan tutumlarını emperyalizmin geri dönüşü olarak görmektedir. Bunu kapitalizmin tüm tarihinin ve mantığının sistematik sonucu olarak gören Foster klasik kapitalizm analizlerinden faydalanarak küresel olarak yayılmacı; metropol ile uydu, merkez ile çevre arasında hiyerarşik biçimde bölünen bir sistem olarak kapitalizmin emperyalizmi doğurduğunu savunmaktadır. Foster, geçmişte olduğu gibi bugün de emperyalist sistemin hedefinin çevre ekonomilerini merkez kapitalist ülkelerden gelen yatırımlara açmak ve böylece sürekli ucuz hammadde ve işgücü arzını sağlamak istediğini belirtmekte ve bunun sonucunun doğal olarak yayılmacılık olacağını ortaya koymaktadır.

Harry Magdoff, Sömürgeci Emperyalizm

Harry Magdoff, Foster gibi günümüz sosyalist teorinin kurulmasında önemli isimlerden biridir. 2006 yılında ölümüne kadar Monthly Review dergisinin editörlüğünü sürdürmüş ve emperyalizm çalışmaları alanına kuramsal katkılar yapmıştır. Magdoff'un *Sömürgeci Emperyalizm* (Devin Yayınları, İstanbul, 2005, 232 s.) adlı eseri daha çok sömürgecilik ile emperyalizm arasındaki ilişkinin doğasına odaklanmakta ve sömürgeleşme döneminde emperyalizmin nasıl kendisini yeniden kurduğunu ele almaktadır. Aslında bu sorun çok temel bir meseledir. Özellikle Türkçe literatürde sömürgecilik ile emperyalizmin çok sık bir biçimde birbirine karıştırıldığını göz önüne aldığımızda sömürgeci emperyalizmin analiz edilmesi daha da önem kazanmaktadır. Zira günümüz uluslararası iktisadi ve siyasi sisteminde zaman zaman öne çıkan istisnalar

sayılmazsa bir ülkenin işgal edilmesi ve klasik anlamda sömürgeleştirilmesi söz konusu değildir. Fakat yine bu sistemin yapılanması ve eşitsiz güç ilişkileri sebebiyle emperyalist ilişki biçimi oluşturulabilmektedir. Magdoff'un analizi 2. dünya savaşı sonrası sömürgelerin bağımsızlığını kazanması ile birlikte yeniden yapılanan dünya iktisadi sistemine odaklanmakta ve sömürgeler olmaksızın bir sömürünün kapitalizmin doğası gereği nasıl sürdürüldüğünü ele almaktadır. Magdoff'un analizleri Sweezy ve Baran'ı takip ederek İkinci Dünya Savaşı sonrası Emperyalizm olgusunun ulaştığı yeni aşamaları ve özellikle ABD liderliğinde sürdürülen "Yeni Emperyalizm" dönemini inceleyen kuramsal derinliğe sahip önemli bir temeldir. Bu eserin yıllar sonra da olsa Türkçe'ye kazandırılmış olması son literatürün gelişmesi açısından son derece faydalı olmuştur.

Michael Hardt & Antonio Negri, İmparatorluk

Yayımlandığı tarihte uluslararası entelektüel camiada hararetli tartışmalara yol açan *İmparatorluk* (Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008 / 6. Basım, 426 s.) hiç kuşkusuz 2000 sonrasında yayımlanmış en önemli eserlerden biridir. Hardt ve Negri'nin kitabı çağa tanıklık eden bir kitap olarak nitelenmesine karşın pek çok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Kitap küreselleşmeyi ve imparatorluk eğilimlerini incelemekte ve karşı mücadele için alternatifler ortaya koymaktadır. Kitaba temel olarak seçilen kalkış noktası, ulus devlet çağının sona erdiği tezi, tartışmalı bir nokta olsa da İmparatorluk'un yeni emperyalizm tartışmalarına yaptığı katkı son derece önemli bir katkıdır. Kitapta mücadele yöntemi olarak önerilen çerçevenin anti-küreselleşmeci gevşek örgütsel ve hatta bireysel karşı çıkış olması kitaba yöneltilen eleştirilerinde bu yönde olmasına neden olmuştur. Hardt ve Negri, dünyanın artık bütüncül bir yapı olduğunu dolayısıyla yürütülecek mücadelenin de bütüncül olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu vurgu kitaba ikinci Komünist Manifesto yakıştırmasının yapılmasına sebep olmuştur. Bu yönüyle de iddialı bir kitap olan İmparatorluk emperyalizmin bir ülkeden sökülüp atılmasının yeterli olmayacağını ve tüm dünyada kaldırılmasının, hatta emperyalist devletlerde dahi, gerekli olduğunu savunmaktadır. Kitabın yayımlanmasından kısa bir süre sonra Türkçe'ye çevrilmiş olması güncel tartışmaların Türkiye'de de yürütülebilmesine imkan tanımıştır. Bu yönüyle İmparatorluk'un Türkçe'de yayımlanması son yıllarda

emperyalizme ve imparatorluğa dair analizlerde bir ciddiyetin oluşmasına en önemli katkılardan biridir.

Claudia Katz, XXI. Yüzyılda Emperyalizm

Claudia Katz, *21. Yüzyılda Emperyalizm* (Yazın Yayıncılık, 2004, 167 s.) adlı eserinde kapitalizmin yeni özgünlüklerini keşfederek bunun yeni bir emperyalist dünya sistemine nasıl yol açtığını analiz ediyor. İktisadi sistemdeki dönüşümler, yeni bilişim ve iletişim teknolojileri çerçevesinde yeniden yapılanan üretim sistemlerinin klasik kapitalizm analizlerinin yenilenmesi ihtiyacını doğurması ve bu bağlamda emperyalizm kuramlarının en azından öne sürdükleri yapısal meseleler çerçevesinde geçersizleşmesi yeni analizlere ihtiyacı gündeme getiriyor. Aslında 1990 sonrası uluslararası iktisadi sistemin yapılanması ile ilk emperyalizm eleştirilerinin ve emperyalizm kuramlarının ortaya çıktığı 20. yüzyıl başında yaşananların çarpıcı bir biçimde birbirine benzemesi bu çerçevede yeni emperyalizm analizlerinin temel bir kalkış noktasını oluşturmaktadır. Özellikle uluslararası finansal hareketlilik, şirket evlilikleri yoluyla uluslararası piyasalardaki kartelleşme eğilimleri, azalan karlar ve durgunlaşan ekonomiler bir kez daha emperyalizm analizini popüler kılmaktadır. Bu bağlamda Katz da küresel ekonominin içine girdiği çalkantılı dönemi analiz ediyor.

David Harvey, Yeni Emperyalizm

David Harvey bir siyasal coğrafyacıdır ve ekonomi-politikle ilgili son derece derinlikli çalışmalar yapmaktadır. Harvey, *Yeni Emperyalizm* (Everest Yayınları, İstanbul, 2004, 194 s.) adlı eserinde özellikle 2000 sonrasında yeni gelişen dünya iktisadını siyasal coğrafya açısından değerlendirmektedir. Daha çok gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerdeki birikimlere el koyma yöntemleri üzerine odaklanan Harvey, bunu yeni emperyalizm olarak nitelendirmektedir. Buna göre işgal ile bütünleşmiş finansal yöntemleri ve yeni üretim stratejileri dünyanın kaynaklarına el koymanın yeni biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Daha önce Türkçe'de Sosyal Adalet ve Şehir ve Postmodernliğin Durumu isimli kitapları yayımlanan, siyasal-coğrafya ve politik-ekonomi alanlarında önemli bir analist olan Harvey'in bu kitabı yalnız bir şekilde yeni emperyalizmin işleyişini ortaya koyuyor.

Emperyalizmi kuramsal bir çerçevede ele alan bu eserlere ek olarak *Conatus Çeviri Dergisi*'nin "Emperyalizm, Yeni Emperyalizm, İmparatorluk" 2. sayısını (Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2004), Karam Khella'nın *Parçalanmış Dünya Günümüzde Emperyalizm* (El Yayınevi, İstanbul, 2003, 271 s.) ve Leo Panitch ve Colin Leys'in editörlüğünde hazırlanan *Yeni Emperyal Tehdit: Günümüzde Emperyalizm* (Alaz Yayınları, İstanbul, 2004) başlıklı kitabı da saymak gerekir.

Tarihsel Kitaplar

Emperyalizmle ilgili literatürdeki ikinci önemli odaklanma alanı emperyalizmin tarihidir. Özellikle siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda tarihsel gelişmeleri ele alan tarih çalışmalarını ve belirli olayları, dönemleri ve tarihsel dönemeçleri ele alan monografi ve incelemeleri bu kategori altında değerlendirmek mümkündür. Benzer pek çok konuyla karşılaştırıldığında emperyalizm ile ilgili tarih çalışmalarının sayısının az olduğu göze çarpmaktadır. Önemli bir tartışma alanı olan emperyalizmin tarihi gelişimi çok fazla rağbet görmeyen bir konu olarak öne çıkmaktadır. Aşağıda emperyalizmle ilgili tarihsel çalışmalar kategorinde emperyalizme temel oluşturması yönüyle sömürgeciliğin tarihini ele alan eserleri de dahil edilerek incelenmiştir. Özellikle tarihsel çalışmalarda emperyalizm ile sömürgecilik farklı dönemler olarak ele alınsa da her ikisinin tarihi sömürgecilik tarihi başlığı altında birlikte ele alınabilmektedir.

Raimondo Luraghi, Sömürgecilik Tarihi

Sömürgecilik tarihini ele alan önemli eserlerden biri Raimondo Luraghi'nin *Sömürgecilik Tarihi* (Sosyalist Yayınlar, İstanbul, 1994, 364 s.; E Yayınları, Ankara, 2000, 472 s.) isimli klasikleşmiş eseridir. Ekonomi-politik bir perspektife de sahip olan Luraghi, sömürgecilik tarihini daha çok siyasal olaylar ekseninde yazmıştır. 1500'lerden başlayarak sömürgeciliği doğuran şartlar üzerine bir çerçeve sunduktan sonra Luraghi sırasıyla Amerika'nın, Afrika'nın, Hindistan'ın, Çin'in ve Mezopotamya'nın sömürgeleştirilmesini ele almaktadır. Kitabın en önemli yönü ise sömürgeciliğe karşı mücadelenin de tarihini paralel bir tarih olarak sunması ve bu açıdan sömürgecilik dönemine kadarki süreci içermesidir. Luraghi'nin kitapta üzerine odaklandığı temel problematik Batı sömürgeciliğinin hiç de iddia edildiği gibi ötekine uygarlık götürme olmadığını

göstermektedir. Bu anlamda sömürgeciliğin kapitalizmin tarihiyle paralel incelenip yıkıcılığını incelemek önemlidir: Luraghi sömürgeciliği ve tabii ki emperyalizmi uygarlıkların talanı, kültürlerin yıkımı ve soykırım olarak görmektedir.

Marc Ferro, Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine

Bu bağlamda bir başka İtalyan tarihçi Marc Ferro'nun *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl - 20. Yüzyıl* (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, 673 s.) isimli eseri sömürgecilik/emperyalizm tarihi açısından bir başka önemli eserdir. Bir sinema tarihçisi olarak Ferro kitabını çok ince detaylarla örmüş ve estetik bir biçimde sömürgecilik tarihinin insanlığın tarihinde denk düştüğü noktaya açıklık getirmiştir. Özellikle emperyalizm dönemini sömürgecilikten ayırması ve bu iki dönem arasındaki analizleri farklı şekillerde yapması Ferro'nun eserini emperyalizmi anlamak açısından kıymetli bir esere dönüştürmektedir. Fakat bunun yanı sıra modern sömürgeciliğin tarihsel bir olgu olduğunu söylemesi ve bu yönüyle onu sıradanlaştırması eserin en önemli kusurlarından biridir. Ferro'ya göre sömürgecilik tarih boyunca bütün imparatorlukların izlediği bir politikadır ve bu yönüyle modern sömürgecilik bir geleneğin sürdürülmesidir. Farklılıklar sadece sömürgeciliğin uzandığı boyutlardadır. Halbuki modern sömürgecilik kurulan sistem, eşlik eden kapitalist gelişme ve uygulanış biçimiyle öncesinde rastlanmayan bir olgudur. Ancak Ferro'nun kitabı bu kusuruna rağmen Türkçe'deki emperyalizm literatürünü tarihsel açıdan bir zenginlik katmaktadır.

Harry Magdoff, Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm

Yukarıda bir başka eseri ele alınan Harry Magdoff günümüzde emperyalizm üzerine önemli katkılar yapan bir sosyal bilimcidir. Onun 1977 yılında yazdığı önemli eseri *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm* (Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006, 295 s.) isimli eseri yıllar sonra Türkçe'ye kazandırılmıştır. Yazıldığı günlerde tartışma yaratan bir eser olan *Sömürgecilikten Günümüze Emperyalizm* emperyalist sistemin geçirdiği dönüşümlerin anlaşılması için faydalı bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle 1950 sonrası yeni kurulan dünya sisteminin sömürsüz bir emperyalizmi oluşturması, tarihsel dönemeçleri itibariyle ele alınmaktadır. Kitabın 1977 yılında yazılmış olması, o günün problematikleri ve tartışmalarının izini taşıması ve 1980 sonrası yaşanan önemli

dönüşümleri içermemesi göz önüne alındığında eserin güncel emperyalizm literatürüne katkısı tarihsel olmaktadır.

Elizabeth Sauer & Balachandra Rajan, Emperyalizmin 7 Rengi

Emperyalizmin 7 Rengi (Küre Yayınları, İstanbul, 2006, 332 s.) Elizabeth Sauer ve Balachandra Rajan tarafından derlenen bir derleme eser. Her ne kadar emperyalizm ve sömürgeciliği birbirine karıştıran analizler içerse de kitap emperyalizmin doğuşu, gelişimi ve değişik konumlarda değişik görünüm almasını detaylı bir şekilde 17 yazarın katkılarıyla ortaya koyuyor. Bu bağlamda emperyalizm tarihini anlamak için detaylı verileri ortaya koyarak, emperyalizmin çeşitli uzanımlarını açıklıyor. Bir tarih çalışması olarak kaleme alınmasa da tarihsel olarak dönemlere, olgulara ve önemli olaylara ışık tutan bu çalışma son zamanlarda literatüre yapılmış önemli katkılar arasında sayılabilir.

Chalmers Johnson, Amerikan Emperyalizminin Son Baharı

Özellikle yeni emperyalizm analizlerinde sık sık özgün yeni bir biçim olarak Amerikan emperyalizminden bahsedilir. Sömürgeleşmenin savunucusu olarak ABD 1950 sonrası yeni emperyalizmin aktörüdür. Elbette bu yeni emperyalizm doğrudan işgalin yokluğu ile öncesinden ayrılmakta ve farklı araçlarla kendini gerçekleştirmektedir. Chalmers Johnson, *Amerikan Emperyalizminin Son Baharı* (Küre Yayınları, İstanbul, 2005, 356 s.) isimli eserinde ABD'nin emperyal tarihini ele alarak bu gücün geçirdiği evrelere odaklanıyor. Kitap, özellikle 2000 sonrası sömürge emperyalizmden işgalci emperyalizme doğru evrilmenin kökenlerini ve ABD tarihindeki kırılmaları ele alması günümüzde içinde yaşanan tek kutuplu dünyanın temel itici gücünün anlaşılmasına önemli bir katkı mahiyetinde. Türkçedeki benzer eserlerde rastlanan güncelin yüzeyselliğini bu kitapta görmüyoruz. Kitaptaki analizlerin derinliğini sağlayan ise emperyalizmin nasıl bir olgu olduğunun ve ABD emperyalizminin özgünlüğünü ele alması. Dolayısıyla emperyalist bir gücün tarihini anlamada başvurulabilecek önemli bir eser mahiyetinde. Kitap Türkiye'yi yakından ilgilendiren Amerikan emperyal politikalarının anlaşılmasında başvurulabilecek Türkçe'deki ciddi kaynaklardan biri.

Emperyalizmi tarihsel olarak ele alan bu kitaplara ek olarak şu eserler de önemlidir. Lothar Rathmann'ın *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*

(Belge Yayınları, İstanbul, 2001, 134 s.) kitabı özellikle 19. yüzyılın sonunda finans kapitalin yaygınlaşmasında önemli bir örnek olan Bağdat demiryollarının Almanlar tarafından yapımı vakasını ele almaktadır. Palmira Brummett, *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911* (İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, 563 s.) isimli eserinde İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra yayımlanan mizah dergilerindeki karikatürler üzerinden o günlerin Osmanlısında emperyalizm imgesini ele alıyor. Bülent Gökay'ın *Bolşevizm ve Emperyalizm Arasında Türkiye* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, 264 s., Agora Kitaplığı, 2006, 320 s.) isimli kitabı 1918-1923 yılları arasındaki zaman dilimini Türk bağımsızlık savaşını bu perspektiften ele alıyor. Sinan Adalı'nın *Sömürgecilikten Küreselleşmeye: "Kapitalizm Öldürür!"* (Pencere Yayınları, İstanbul, 2001, 277 s.) isimli eserini de bu kategoride değerlendirebiliriz.

Küreselleşme, Neo-liberalizm ve Emperyalizm İle İlgili Kitaplar

Emperyalizm literatüründe yer alan konular özellikle 1990'lı yıllarda küreselleşme ve neo-liberalizm ile ilgili başlıklar altında daha fazla gündeme gelmiştir. Özellikle neo-liberal politikalar ile sermayenin küreselleşmesi ve değişen uluslararası iktisadi koşullar emperyalizm analizleri için önemli bir kalkış noktası oluşturmuştur. Emperyalizmin literatüre ilk girdiği zamanlardaki sermayeciliğin benzeri bir ortamın oluşması bu analizlerde önemli bir nokta tutmaktadır. Küreselleşmenin temel kalkış noktasını küresel bir ekonomi oluşumu olduğu göz önüne alındığında bu ekonomik sistemin sermaye sahibi olan güçlü ülkelerin diğerleri üzerinde hakimiyet tesis etmesine neden olması söz konusudur. Bu alanın en temel özelliklerinden birisi kuramsal bakışla kaleme alınan Türkiye kaynaklı eserlerin de mevcut olmasıdır.

Fikret Başkaya, Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme

Fikret Başkaya kalkınma iktisadı, gelişme teorisi ve küreselleşme alanlarında Türkiye'de literatüre önemli katkılarda bulunan bir sosyal bilimcidir. Başkaya'nın *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme* (Öteki Yayınevi, Ankara, 1997, 192 s., Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı, Ankara, 2003, 296 s.) isimli eseri *Az gelişmişliğin Sürekliliği* (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995, 176 s., Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı, Ankara, 2004, 194 s.) ve

Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu (Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı, Haziran 2002) eserleriyle birlikte emperyalizm literatürüne küreselleşme, azgelişmişlik ve kalkınma perspektiflerinden katkı yapmaktadır. Özellikle emperyalist sistemin dünyada yol açtığı eşitsiz gelişme ve batı dışı ülkelerin azgelişmesinde oynadığı rol bu bağlamda Başkaya'nın eserlerinde sıklıkla ele aldığı bir konudur. Başkaya, dünyada bir eşitlik fırsatı gibi sunulan küreselleşmenin kapitalist gelişmenin bir aşaması olarak aslında emperyalist dünya sisteminin devam ettirilmesi olduğunu başarıyla göstermektedir. Bu eserin temel hareket noktası sömürgecilik sonrası emperyalist sistemin temel özelliklerinin belirlenmesi ve günümüzde emperyalizmin yol açtığı sorunların tespit edilmesidir. Başkaya kapitalist üretim tarzının küçük bir azınlığı zenginleştirip dünya nüfusunun giderek artan bir bölümünü yoksullaştırdığını ve dolayısıyla dünyayı gittikçe yaşanmaz hale getirdiğini örnekleriyle açıklıyor.

James Petras, Küreselleşme ve İmparatorluk & Maskesi Düşürülen Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm

Küreselleşme, kapitalizmin yeni biçimleri ve emperyalizm üzerine yazan diğer bir önemli yazar da günümüz sosyalist düşüncesi içerisinde ortodoks yaklaşımı temsil eden üretken bir yazar olan James Petras'tır. Latin Amerika ve küresel sistemin temel özellikleri üzerine yazdıkları ile literatürde belirgin bir yer edinen Petras'ın yaklaşımlarında klasik Marksist analizi koruma çabası belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Petras aslında emperyalizme dair klasik söylemi yeniden üretmektedir. Petras'ın yaklaşımı detaylarda ve verilerde doğru içerikler sunsa da temel değerlendirme çerçevesinde sıkıntılı bir yaklaşımdır. Petras'ın emperyalizmle alakalı *Küreselleşme ve İmparatorluk* (Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006, 214 s., Adonis Reklam ve Yayıncılık Hizmetleri, İstanbul, 2003, 214 s.), Henry Veltmeyer'le birlikte *Maskesi Düşürülen Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*, (Mephisto, İstanbul, 2006, 262 s.) ve *Latin Amerika ve Emperyalizm: Sağ Sol Kutuplaşması* (Mephisto, İstanbul, 2005, 478 s.) isimli üç eseri mevcuttur. Bu üç eserde Petras emperyalizmin günümüz koşullarında aldığı biçimi tahlil etmekte ve emperyalizme dair klasik yaklaşımlara yakın durarak emperyalizmin kapitalizmin bir vechesi olduğu savında ısrar etmektedir. Petras Türkiye'de yakından takip edilen bir yazar olması hasebiyle belirli bir entelektüel kesimin görüşlerinin oluşmasında çok

temel bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle Petras Türkçe'deki emperyalizm ile ilgili yaklaşımları belirli yönlerden yönlendirme kabiliyetine sahip bir yazardır.

E. Ahmet Tonak (ed), Küreselleşme- Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı

E. Ahmet Tonak'ın derlediği ve Cem Somel, E. Ahmet Tonak, Hakan Arslan, Korkut Boratay, Oktar Türel ve Tarık Şengül'ün katkı yaptığı *Küreselleşme - Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı* (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, 303 s.) küreselleşmenin işçi sınıfı üzerindeki etkilerini örnekleri ile inceliyorlar. İktisadi meseleler söz konusu olduğunda genellikle sanki alternatifi yokmuş gibi meselelerin sadece belirli bir perspektiften ele alınması ve bu perspektifin de sürekli sermaye lehinde olması aslında kapitalizmin söylemsel üstünlüğünü göstermektedir. Bu eserde bu durum çeşitli örnekleri ile açıklanarak günümüzde emperyalizmin tezahürlerinden biri olan küreselleşme ve işçi sınıfı titizlikle inceleniyor. Katkı yapanların Türkiye'de iktisat alanında eleştirel yaklaşımları temsil eden akademisyenler olduğu göz önüne alındığında bu kitabın yeri ve önemi de başka bir açıdan tekrar ortaya çıkıyor.

Noam Chomsky, Sömürgecilikten Küreselleşmeye

Meksikalı sosyolog Heinz Dieterich'in Noam Chomsky ile yaptığı bir söyleşinin kitaplaşmasıyla ortaya çıkan *Sömürgecilikten Küreselleşmeye* (Ütopya Yayınevi, Ankara, 2001, 139 s.) isimli kitabı daha çok Washington ve "uluslar arası terörizm" tehdidi, ABD'nin Latin Amerika'daki "uyuşturucu savaşı", Küreselleşme ve Üçüncü Dünya'nın geleceği, ABD'nin yayılcı ve işgalci eğilimlerini ve benzeri güncel olayları ele alıyor.

Yukarıda değerlendirilen bu eserlerin yanı sıra derleme bir eser olan *Yeni Emperyalizmin Ekonomisi* (Yenihayat Kütüphanesi, İstanbul, 2005, 320 s.), Kutsiye Bozoklar'ın kaleme aldığı *Emperyalizm Küreselleşme ve Yalanlar* (Ceylan Yayınları, İstanbul, 2004, 272 s.), Yalçın Yusufoglu'nun *Küreselleşme ve Emperyalizm* (Belge Yayınları, İstanbul, 2005, 355 s.) ve *Felsefelogos Dergisi*'nin "Emperyalizm ve Küreselleşme" konulu 27-28. sayıs (2005/3-4, Bulut Yayınları, 2005, 310 s.) da emperyalizm, küreselleşme ve neo-liberalizm üzerine diğer eserler olarak göze çarpıyor.

Ulusalçı Perspektiften Yazılmış Kitaplar

2000 sonrasında Türkiye'de iç politikada yaşanan değişimler ulusalcılığın belirgin bir düşünce yapısı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle uluslararası sermayenin Türkiye'de daha fazla yer edinmesi, AB sürecinin hızlanması, Türkiye'de demokratikleşmenin ilerlemesi, Amerikanın dünya siyasetinde 11 Eylül sonrası yaşanan değişimler ve iç siyasette yaşanan çeşitli dönüşümler ulusalcılığın yükselmesine neden olmuştur. Bu süreçte Kemalizm'in kendisi içerisinde bir ayırım noktası olan emperyalizm karşıtlığı yeniden ulusalcılık biçiminde ortaya çıkmıştır. Kemalist ideoloji kurulurken ulusal kurtuluş savaşının emperyalistlere karşı bir savaş olduğu, hatta Türk ulusal kurtuluş savaşının ulusal kurtuluş savaşlarının ilki ve öncüsü olduğu söylemi etrafında emperyalizm karşıtlığı oluşturulmuştur. Ancak daha sonraki batılılaşmacı devrimler, batı devletleri ile kurulan ittifak ve Türkiye'nin yönünü batıya çevirmesi bu söylemde bir çelişkili noktayı ortaya çıkarmış ve nihayetinde günümüzde ulusalcılığın eklektik ve yüzeysel bir düşünce kalıbı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ulusalçı düşünce içerisinde emperyalizm karşıtlığı basit gündelik politikaların açıklanması kabilinden bir derinlik ile ortaya konmaktadır. Bu yaklaşımda emperyalizm özensiz bir şekilde her şeyi açıklayan bir "süper kavram" olarak işlev görmektedir. AB'nin ulusal çıkarlara aykırı olduğu düşünülen herhangi bir politikası AB emperyalizmi, küresel sermayenin ülke çıkarlarına aykırı bir davranışı uluslararası emperyalizm, ABD'nin Ortadoğu siyaseti de ABD emperyalizmi diye yaftalanmakta ancak buna dair derinlikli bir analiz geliştirilememektedir. Böylece ulusalçı literatür içerisinde emperyalizm, bir kavram olma konumunu kaybetmekte, sloganik bir kelimeye dönüşmektedir. Ulusal bütünlük ve ulusal çıkarların muğlak çerçevesi bu analizlerde genellikle muğlak tutulmaya devam edilmekte, böylece analizin zayıflığı söylemsel bir hile ile gizlenmektedir. Bu eserlerin genellikle popüler eserler olduğu göz önüne alınırsa emperyalizmin genel olarak nasıl kavrandığı ortaya çıkmış olur.

Yıldırım Koç, AB Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı

Yıldırım Koç *AB Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı* (Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, 111 s.) isimli kitabında AB üyelik sürecinde Türkiye ekonomisinde yaşanacak değişimlerin Türkiye'de işçilerin hayatında ne tür değişimlere yol açtığını ele

olarak, Türkiye'nin AB karşısındaki konumunu emperyalist güçler karşısında kendini savunan sömürülen ülkelere benzetmektedir. Gerçekten de AB sürecinde küresel sermayenin de talep ve baskılarıyla Türkiye'de işçi haklarında bir gerileme söz konusudur. AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde kendi içerisinde de politikalarının üretilmesinde etkin rol oynayan sermaye güçlerinin talepleri etkili olmaktadır. Hatta Türkiye'nin üyeliği ile ilgili sürecin başlatılmasında Türkiye'ye dair hesapların rol oynadığı bilinmektedir. Koç bu taleplerle şekillenen değişimleri detaylı örneklerle açıklamakta ve Türkiye'nin emperyalist bir güçle karşı karşıya olduğunu ilan etmektedir. Fakat söylenenlerin doğru olması analizin de doğru olduğunu göstermeye yetmez. Kitabı okuyanlar Koç'un kitabının başlığında emperyalizm kavramının niçin kullanıldığını öğrenemezler. Zira Koç'a göre emperyalizm tüm bu değişimin sadece adıdır.

Türkkaya Ataöv, Amerikan Emperyalizmi Doğuşu ve Gelişimi

Ulusalci emperyalizm literatüründe rastlanan en önemli özelliklerden birisi de özellikle 60-70'li yıllarda yayımlanan eserlerin tekrar basılmasıdır. Türkkaya Ataöv'ün *Amerikan Emperyalizmi Doğuşu ve Gelişimi* (İleri Yayınları, İstanbul, 2007, 381 s.) isimli kitabı da 1967 yılında yayımlanan *Amerikan Emperyalizmi Doğuşu* kitabının eklemelerle yeniden yayımlanmış hali. O günlerde hararetli tartışmalara neden olan kitap, bugün ulusalcılığın düşünsel kaynaklarından birisi olan kitap yine benzer bir bağlamda işlev görmüştür. Kitap kendi içerisinde başarılı bir analiz yapısına sahip, ancak "Amerikan Emperyalizmi" kavramıyla aslında "amerikan işgalciliği" kavramının yerine kullanılmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı atmosferi düşünüldüğünde, Amerikan karşıtlığının odaklandığı nokta işgalciliktir. Aynı dönemde batıda yürütülen yeni emperyalizm tartışmalarındaki teorik derinliği Ataöv'ün kitabında görmemek son derece üzücü olsa da kitabın yıllar sonra yayımlanma biçimi bunun sebepleri hakkında bize bir genel çerçeve sunmaktadır. Ulusalci perspektifte emperyalizm sadece bir sövgü olarak işlev görmekte, bir analiz aracına dönüşmemektedir.

Şener Üşümezsoy, Dünya Sistemi ve Emperyalizm

Ulusalci literatür içerisinde en derli toplu değerlendirmeye sahip kitap olarak niteleyebileceğimiz kitap Şener Üşümezsoy'un *Dünya Sistemi ve Emperyalizm*

(İleri Yayınları, İstanbul, 2006, 176 s.) isimli kitabıdır. Kitapta dünya ekonomik sistemi genel hatlarıyla incelenmekte ve temel mesele olarak dünya hegemonyası karşısında ulusal sol stratejinin oluşturulması belirlenmektedir. Türkiye'deki Ulusalçı çizginin iktisadi alanda hareket edebileceği stratejik bir çerçevenin oluşturulması kitabın en temel amacı olarak belirginleşmektedir. Özellikle Türk ekonomisinin en önemli zaaflarından biri olan borç meselesi kitapta önemli bir yer tutmaktadır. Elbette borç ile birlikte uluslar arası sermayenin ve çok uluslu şirketlerin stratejileri ve bunun karşısında ulusal ekonomilerin konumu da ele alınan bir başka temel nokta olarak ortaya çıkmaktadır.

Aytunç Altındal, Haşhaş ve Emperyalizm

Haşhaş ve Emperyalizm (Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, 251 s.) aslında 1969-1974 yılları arasında hazırladığı Türkiye'de haşhaş ekimi meselesi etrafında ABD ile yaşanan gerilimi ele alan bir kitaptır. Fakat zaman geçip de Türkiye'de belirli kesimler yeniden ABD ile kaşıt bir pozisyona evrince kitap yeniden yayımlanmıştır. Konunun hiçbir şekilde güncel bir boyut taşımamasının ötesinde emperyalizm kavramının kitapta kullanımı son derece özensizdir.

Vural Savaş, Emperyalizmin Uşakları İhanetin Belgeleri

Mehmet Ali Kışlalı Radikal Gazetesindeki köşesinde *Emperyalizmin Uşakları İhanetin Belgeleri* (Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005, 472 s.) kitabı üzerine yazdığı bir notta Vural Savaş'ın "ülke için tehdit yarattığını düşündüğü olayları savcı yaklaşımıyla" irdelediğini ve "ülkenin bir emperyalist saldırı ile karşı karşıya olduğu" değerlendirmesini yaptığını belirtiyor. Aslında bu not bile Vural Savaş'ın emperyalizm kavramını derinlemesine anlayarak kullanamayacağını göstermeye yetmektedir. Emperyalizm Vural Savaş için iddianamedeki suçlamanın bir parçasıdır. Bürokratik mekanizmalardan emekli olanların kitap yazarak duygu ve düşüncelerini kamuoyu ile paylaşmaları özellikle 2000'den sonra sık rastladığımız bir olgu. Fakat bu eserlerin ortak özelliği olan derinlikten yoksunluk bu kitapta da kendisini gösteriyor.

Erol Manisalı, Sömürgeleşen Türkiye

Bir iktisatçı olarak Erol Manisalı Türkiye'de ulusalçı düşüncenin önde gelen temsilcilerinden biridir. *Sömürgeleşen Türkiye* (Derin Yayınları, İstanbul, 2004,

186 s.) isimli kitabında Manisalı, Türkiye'nin uluslar arası sermaye ve AB tarafından sömürgeleştirildiğini öne sürmekte ve "tam bağımsız" bir Türkiye için ulusalcı bir ekonominin kurulması gerektiğini savunmaktadır. Her ne kadar emperyalizm kavramını değil de sömürgeleşme kavramını kullansa da Manisalı ulusalcı literatürün çok temel bir hatasını tekrarlamaktadır: Kavramların ideolojik kullanımı.

Emperyalizm kavramı kullanılarak ulusalcı perspektiften yazılan kitap sayısı her geçen gün artmaktadır. Emperyalizm kavramının çok yönlü kullanımı düşünüldüğünde bunun normal olduğu anlaşılır. Yukarıda incelenen eserlere ek olarak aşağıda sıralanan eserler de ulusalcı perspektiften yazılmıştır.

Emperyalizm ve Türkiye, Alişan Satılmış, Emre Yayınları, İstanbul, 2001, 278 s.

Emperyalizm ve Yurtseverlik, Öner Yağcı, İleri Yayınları, İstanbul, 2004, 327 s.

İblisin Kiblesi / United States Of İrtica Soğuk Savaş Dönemi'nden Yeni Dünya Düzeni'ne 1945'ten 28 Şubat'a ve Günümüze Türkiye'de İslamcılık ve Emperyalizm, Cengiz Özakıncı, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2007, 576 s.

Emperyalizmin Maşası Ermeniler, Hasan Kundakçı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2007, 310 s.

Oltadaki Balık Türkiye Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke, M. Emin Değer, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004, 560 s. (Çınar Yayınları, İstanbul, 1995, 374 s.; Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998, 433 s.)

Keşif Güç Emperyalizmin Ortodoks Kartı Dünden Bugüne Patrikhane Belgeseli, Uğur Yıldırım, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005, 479 s.

Emperyalizmin Hedefinde Türkler ve Ermeniler, Naci Şahin, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007; 272 s.

Alt Emperyalizm ve Türkiye, Engin Erkiner, Pencere Yayınları, İstanbul, 2000, 173 s.

Güncel-Popüler Konularla İlgili Kitaplar

Emperyalizm ilgi çeken bir kavram olduğu düşüncesiyle çoğu kez güncel popüler konuların ele alındığı çalışmaların başlığında geçmektedir. Kavramın yaygın kullanımı bir dolaşım oluştursa da bu durum kavramın içeriğini ve

özgünlüğünü zedelemektedir. Bu kategori altında değerlendirdiğimiz kitaplardaki güncellik doğrudan kamuoyunun gündeminde yer alan konularla birlikte entelektüel hayatı da kapsayan bir güncelliktir. Literatürde çevre, terör, ermeni sorunu, kürt sorunu gibi bu güncel meselelerin bazen ilişki kurularak, bazen de ilişkisiz bir şekilde emperyalizm başlığı altında ortaya konduğunu gözlemliyoruz.

Alfred W. Crosby, Dünya Benimdir! Avrupa Ekolojik Emperyalizmi 900-1900

Alfred Crosby'nin eseri son zamanlarda gündemi belirleyen temel konulardan biri olan çevre ile emperyalizm arasındaki ilişkiyi konu alıyor. *Dünya Benimdir! Avrupa Ekolojik Emperyalizmi 900-1900* (Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, 336 s.) isimli kitap dünyadaki güç eşitsizliğinin nasıl çevre sorunlarından tek taraflı bir etkilenmeye sebep olduğunu ortaya koyarak, emperyalist anlayışın çevre ile ilgili konularda da belirleyici olduğunu ortaya koyuyor. Crosby, John Bellamy Foster'ın *Savunmasız Gezegen Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi* isimli kitabındaki çerçeveye benzer şekilde emperyalizme sebep olan iktisadi sistemin aynı zamanda çevre sorunlarına da yol açtığını savunuyor. Bazı yazarların "doğa üzerinde emperyalizm" olarak niteledikleri çağdaş iktisadi sistem insanın doğayı sınırsız kullanımının insanlık için doğurduğu sorunlar ekseninde yeniden sorgulanmalı. Yani emperyalizmi doğuran sistem aynı zamanda gezegeni de yaşanılmaz kılıyor. Bu kitap değişik bir perspektiften konuyu ele alarak aslında Türkçe emperyalizm literatürüne önemli bir katkı sunuyor.

Derleme, Terör Ne? Terörist Kim? (ABD Emperyalizmi ve Latin Amerika)

Noam Chomsky, Temel Demirer, Yücel Demirer, Edward S. Herman, Özgür Orhangazi, Gökçer Özgür'ün katkıları editörlüğünde hazırlanan *Terör Ne? Terörist Kim?: ABD Emperyalizmi ve Latin Amerika* (Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000, 669 s.) isimli iki ciltlik eser son zamanların güncel konusu olan uluslararası terör meselesini ele alıyor. Özellikle Latin Amerika ekseninde işlenen kitapta dünya kamuoyuna terör örgütleri olarak lanse edilen Guatemala'nın URNG'si, Meksika'nın EZLN ve EPR'si, Kolombiya'nın FARC'ı, Peru'nun MRT ve AYDINLIK YOL'u, Kuzey İrlanda'nın SINN FEIN ve IRA'sı, ve Filistin'in İntifada'sının ne kadar terörist oldukları sorgulanıyor. Emperyalizm ise bütün bu örgütleri terörist olarak niteleyip taleplerini bastıran

sistem olarak ele alınmıyor. Kitapta emperyalizm başlığı güncel bir konunun daha fazla dikkat çekmesi için tercih edilmiş benziyor.

Ersal Yavi, Türkler Ermeniler Kürtler 1856-1923 Emperyalizm Kıskaçında

Türkiye'yi uluslararası ortamda en fazla meşgul eden iki konu olan ermeni meselesi ve kürt meselesini yaşanan olayların dökümü ile inceleyen bu eser, sorunun kaynağının emperyalist devletlerin kendi çıkarlarına iki halkı kullanmaları olarak ortaya koyuyor. Aslında sürekli dillendirilmesine rağmen somut ve detaylı bir şekilde ele alınmayan bu meselelerin emperyalizmle olan ilişkilerinin derli-toplu bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Ersal Yavi'nin *Türkler Ermeniler Kürtler 1856-1923 Emperyalizm Kıskaçında* (Yazıcı Yayınevi, İzmir, 2005, 391 s.) isimli kitabı bunu gerçekleştiremiyor. Emperyalizmi sadece büyük güçlerin kendi çıkarlarına davranmaları ve diğerlerini buna araç kılmaları olarak adlandıran bu yaklaşım meseleler arasındaki bağlantıyı sadece yüzeyde görünen kısımlar ile kuruyor; dolayısıyla meselelerin özgünlüğünü kaçırabiliyor. Halbuki yapılması gereken emperyalizmin bir sistem olarak mantığını analiz etmek ve bu analiz penceresinden 1856-1923 yılları arasında yaşananlara ve bu yaşananların neticelerine bakmak olmalıdır. Zira bu iki sorunun günümüzde gündeme getirilme biçimini ancak bu mantıkla anlayabiliriz.

Aşağıdaki kitaplar da güncel meseleleri emperyalizm başlığı altında inceleyen kitaplar arasında sayılabilir.

Funda Başaran, İletişim ve Emperyalizm Türkiye'de Telekomünikasyonun Ekonomi-Politiği

Bir Uzun Mektup Emperyalizm, Ahlak ve Siyaset Üzerine, Oktay Taftalı, Cadde Yayınları, İstanbul, 2005, 168 s.

Mavi Emperyalizm, Ali Uğur, Çatı Kitapları, İstanbul, 2007, 582 s.

Emperyalizm ve Çevre Krizi, Çetin Güzel, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2006, 156 s.

Kültür Emperyalizmi ve Soykırımlar Dünya'da ve Türkiye'de, Rabi Baştürk, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2006, 312 s.

11 Eylül Sonrası Dünya, BOP ve Emperyalizmle İlgili Eserler

Emperyalizm literatürünü tetikleyen en önemli olay 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD tarafından geliştirilen işgalci siyasettir. Bu bağlamda özellikle ortadoğuya yönelik olarak kendisini hissettiren işgalcilik çerçevesinde emperyalizm popüler bir başlık haline gelmiştir. Aslında bu durumun kendisi bile emperyalizmin çok da anlaşılabilir ve kavranabilir bir olgu olmadığını gösteriyor. Zira, bu durum emperyalizmin halen daha işgalle eş anlamlı olarak anlaşılmasının en önemli delili. Halbuki bütüncül bir sistem olarak emperyalizm aslında işgalcilik olmadan da vardır. Eşitsiz güç ilişkilerin çeşitli kurumlarla idame ettirildiği 45 sonrası dünyada emperyalizmin tam da işgallerin sona erdirilmesi üzerinden kendisini yeniden kurduğu düşünülürse mesele daha açık hale gelecektir. Diğer taraftan işgal emperyalizmin bir göstergesi, bir hamlesi, taktiksel adımlarından birisi olabilir. Bu açıdan 11 Eylül sonrası ortaya çıkan ABD siyasetinin salt yayılmacı bir imparatorluk eğilimi olmadığı, emperyalist sistemini devam ettirmek için birtakım ileri adımları içerisinde barındırdığını söylemek gerekir. Türkçe'de de emperyalizm literatüründe "11 Eylül etkisi" gerek çeviri, gerekse telif eserlerle kendisini gösterdi. Bu eserler arasında basit gazeteci, polisiye mantığıyla kaleme alınanlar mevcut olsa da, güncel bir meselenin ele alınmasında teorik bir perspektifi oluşturanlar da mevcuttur.

Bu bağlamda Özgür Üniversite Forumu dergisinin üç özel sayısını ilk olarak belirtmekte fayda var. *Emperyalizm Ortadoğu Petrol* konulu 20-21. sayı (Özgür Üniversite, Ankara, 2003, 276 s.), *Kapitalizm-Emperyalizm-Türkiye* konulu 22. sayı (Özgür Üniversite, 2003, 208 s.) ve *Emperyalizm, BOP, NATO* konulu 24. sayılarında (Özgür Üniversite, Ankara, 2003, 184 s.) konuyu değişik boyutlarıyla ele alıyor. Özellikle Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde yeniden şekillendirmeye çalışılan Ortadoğu bölgesinin kadim meseleleri olan petrol meselesi her ne kadar analizin odağında görünse de bu özel sayılarda işgalin iktisadi ve siyasi mantığı da detaylarıyla ele alınıyor.

Bu alandaki bir başka eser ise Ayfer Eğilmez'in *Emperyalizm ve Savaş Irak'ın İşgali Sonrasında Dünya ve Türkiye* (Nazım Kitaplığı, İstanbul, 2003, 112 s.) isimli kitabı, Behçet Kemal Yeşilbursa'nın *Orta Doğuda Soğuk Savaş ve Emperyalizm* (IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, 240 s.) ve Harpal Brar & Ella Rule'un *Ortadoğu ve Emperyalizm* (Papirüs Yayınevi, İstanbul,

2004, 199 s.) isimli kitabıyla birlikte değerlendirildiğinde ABD'nin bölgeye saldırılarının arka planında bölgedeki güç dengelerini değiştirmek ve Türkiye'nin uzun vadede bölgede etkin olmasını engellemek olduğu analizleri ortaya çıkar. Bu eserlerde ortak tema Emperyalist dünya sisteminin kendi egemenliğini sürdürmek için Ortadoğu bölgesinde güç dengelerini elinde tutması ve iktisadi ve siyasi gereksinimlerin Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesini gerektirdiğidir. Doğrusu emperyalizmin güncel bir tezahürünü göstermeleri açısından bu eserler faydalı olmaktadır, ancak indirgemeciliğin tuzaklarını da beraberlerinde taşımaktadırlar.

Sonuç ve Değerlendirme

Emperyalizm kavramı, bir millet veya topluluğun diğeri üzerine doğrudan veya dolaylı, siyasî, ekonomik, kültürel veya söylemsel yayılmasını ifade etmektedir. Böylece emperyalizm temelde amaç ve araçlar olarak *güçle* ilgilidir. Emperyalizm, coşturucu sloganlar, savaş sembolleri, üstün askerî, ekonomik, siyasî veya kültürel güç tarafından kurulur ve kendini yeniden üretir. Böylece emperyalizmin genellikle farklı kültürlerin çarpışmasını ve aralarındaki adaletsiz değişimi takip eden bir ilişkiyi anlatmaktadır. Emperyalizm '*ötekinin*' bağımsız siyasi, hukuki ve iktisadi varoluş hakkının ortadan kaldırılmasına dayanır.

Avrupa XVI. yüzyıldan itibaren ticarî sermaye ve zenginlik elde etmek için bakir topraklara göz dikmiştir. Askerî olarak güçlü Avrupa devletleri, sömürgeci fetih savaşlarıyla buraları metropol ülkelerin eyaletleri ilân ederek, siyasal bağımsızlıktan tamamen yoksun bir konumla kendilerine bağlamaktaydılar. Bunu *sömürgecilik* olarak adlandırmaktayız. Sömürgecilik olgusundan farklı olarak emperyalizm, XIX. yüzyıl sonlarında beliren bir olgudur. XX. yüzyılın başlarında teorisyenlerin zihnini meşgul eden ve onları kimi çözümlene çabalarına, tartışmalara sürükleyen emperyalizm sorunu, o dönemde yaşanan yeni gelişmelerle ilişkili olarak gündeme girmiştir.

Emperyalizm tarihin belirli bir döneminde sömüren ile sömürülen arasındaki bir ilişki biçimini anlatmaktadır. Bu dönem üçyüz yıllık batı sömürgeciliğinin ardından XIX. yüzyıl sonundan beri süregelen Batı tahakkümü dönemidir. XX. yüzyılın başında somut bir gerçeklik olarak tam hızıyla yol alan emperyalizm

siyasî denetimin ötesinde bir anlam içermektedir. Emperyalist yayımcılık, yeni topraklara el koymanın ötesinde hakimiyeti devamlı kılmak formülasyonları içermektedir. Bu yüzden de emperyalizmden kurtulmak sömürgecilikten kurtulmak kadar kolay değildir.

Diğer taraftan emperyalizm üzerine ittifak edilmiş bir tanım yoktur. Diğer pek çok anahtar kavramda olduğu gibi emperyalizmin kullanımında da bir karışıklılık söz konusudur. *Emperyalizmin bütün bir tanımının olmaması bu fenomenin entelektüel anlamda parçalanmasıyla sonuçlanmıştır.* Bu parçalanmayı Türkçe'deki emperyalizm üzerine güncel literatürde de müşahade edebilmekteyiz. Genel emperyalizm literatüründeki sorunlara ek olarak Türkçe'de kavramın kullanımı ve literatürde ele alınma biçimi ile ilgili ciddi sorunlar mevcuttur.

İlk olarak Türkçe literatürde kuramsal çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle telif eser olarak yapılmış kuramsal çalışmanın yokluğu meselenin Türk bilim ve entelektüel dünyası tarafından hangi düzeyde ele alındığını göstermesi açısından önemlidir. Kuramsal eserlerin azlığı kavramın doğru kullanımının önündeki en önemli sorunlardan biridir.

Emperyalizm kavramına ilgi dönemsel olarak artmakta ya da azalmaktadır. Aynı zamanda dönemlerin konjonktürel havası emperyalizm kavramının ele alınacağı bağlamı da belirlemektedir. Kavramların belirli konjonktürlerde belirli anlamlarda kullanılması doğal olsa da bunun konjonktürü besleyecek şekilde kavramın içeriğinin boşaltılması pahasına yapılmaması gerekmektedir. Bu durumda kavramların bize sağlayacağı düşünme zeminini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. 2000 sonrası Türkçe literatürde emperyalizm özellikle yükselen ulusalcı perspektifin uluslar arası ekonomi-politik koşulları veya siyasal ilişkileri anlatmak için tercih ettiği bir kavram olarak öne çıkıyor. Buna ek olarak benim "11 Eylül etkisi" olarak nitelediğim şekilde ABD'nin yeni uluslararası ve Ortadoğu siyasetini ifadelendirmek için de emperyalizm kavramına sıkça başvuruluyor.

Literatürde emperyalizmin bir etiket olarak güncel-popüler kullanımı göze çarpan diğer bir nokta olarak öne çıkıyor. İlgili-İlgisiz eşitsiz güç ilişkilerini ya da büyük güçlerin çıkarlarına göre takip ettikleri siyaseti yaftalamak için emperyalizm kavramına başvurulmaktadır. Ben bunu "emperyalizmin

pazarlama gücü” olarak nitelendiriyorum. Zira ilgi çekebileceği düşünülerek kitap başlıklarına bir şekilde emperyalizm kavramı sokulmaktadır. Bu da popüler muhayyilede emperyalizmin tekabül ettiği noktaları göstermesi açısından hayli ilginç neticeler vermektedir.

Türkçe emperyalizm literatüründe emperyalizm teorileri üzerine telif ya da tercüme bir eserin olmaması en önemli eksikliklerden biridir. Emperyalizm ekonomi-politiğin belki de en yoğun tartışılan ve kuramsal üretim yapılan alanlarından birisi olmasına rağmen Türkçe’de bu kuramsal alana dair özetleyici dahi olsa bir iz bulmak mümkün değildir. Diğer bir eksik ise giriş eseri mahiyetinde hem tarihsel hem de kuramsal bir açılım yapacak, farklı perspektiflerden özetleyici eleştirel, kısa, pratik, tematik giriş kitaplarının olmaması. Böylece akademik bilginin gündelik bilgiye dönüştürülmesi sıkıntısı baş göstermekte ve emperyalizm kavramı özgün kullanımını yitirmektedir. Tamamlayıcı mahiyette emperyalizm ile ilgili okuma kitapları (reader) ve sözlüklerin de bulunmadığını belirtmekte fayda var. Literatürdeki bu noksanların giderilmesi ile ancak emperyalizm literatürünün kamil bir hal alması ve küresel ekonomi-politiği anlamak mümkün olacaktır.